

Ivan Budimir*

NOVA GOSPODARSKA STRATEGIJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA ULAZAK U DRUŠTVO RAZVIJENIH ZEMALJA

Sažetak

U uvodu rada izlažemo temeljne ekonomske probleme Republike Hrvatske na samom početku tranzicije devedesetih godina prošlog stoljeća. Dolazimo do spoznaje da je hrvatsko gospodarstvo od 1990. do 2010. doživjelo velike probleme i potrese ne samo zbog velike svjetske krize (2008.) nego i zbog atipičnog modela privređivanja koji nas je vodio u smjeru dužničkog ropstva. U takvom političko-ekonomskom okruženju sve su vlade Republike Hrvatske kritizirale takav gospodarski model, ali ga je svaka i dalje provodila. Nijedna vlada nije imala političke volje promijeniti ga jer velike promjene mijenjaju i strukturu moći, a nijedna vlast nije tako racionalna i dalekovidna da sama mijenja strukturu moći. Rezultat takvog načina mišljenja je da je Hrvatska izgubila gospodarski identitet, ne zna što hoće u razvoju gospodarstva. U nastavku rada predlažemo koji bi makroekonomski potezi vlade RH bili nužni za osmišljavanje transformacije postojećeg atipičnog modela privređivanja u tipičan model privređivanja kao ključnog preduvjeta za održivi razvoj Republike Hrvatske i ulazak u društvo razvijenih zemalja svijeta.

U zaključku smo objedinili najvažnija analizirana pitanja i dobivene rezultate i predložili teme koje su ostale neistražene te se na temelju tih ideja mogu kreirati buduća istraživačka pitanja.

Ključne riječi: gospodarstvo u tranziciji, modeli hrvatskog gospodarstva, nova gospodarska strategija, moguća rješenja, vijeće ekonomskih savjetnika.

1. Uvod

Zemlje u tranziciji imale su veliku nesreću da je tranzicija uslijedila upravo u vrijeme početka reforme društva blagostanja. Ta je reforma uslijedila pod utjecajem četvrte tehnološke informatičke revolucije. Jačanje trendova globalizacije i razvitak nove ekonomije odvijalo se u uvjetima dominacije doktrine ekonomskog neoliberalizma (Veselica, 2007).

Na Ekonomskom institutu u Zagrebu početkom devedesetih godina prošloga stoljeća, u vrijeme premijera Stjepana Mesića i nešto kasnije Josipa Manolića, bile su

* mr.sc. Ivan Budimir, dipl. ing. ibudimir@irb.hr

priređene dvije studije: *Privatizacija u politici gospodarskog razvoja Hrvatske* (Zdunić, 1991) i *Koncepcija i strategija ekonomskog razvoja Hrvatske* (Marendić i Škegro, 1992). Prva je trebala poslužiti kao osnova ostvarivanja privatizacije temeljem otvorene strategije, a druga je trebala poslužiti kao osnova ekonomske politike. Nasuprot svemu tome kod nas se dogodila tajkunska privatizacija sa stravičnim posljedicama. U nizu bezbrojnih teških ekonomskih problema galopirajuća inflacija je plijenila najveću pozornost. U listopadu 1993. objavljen je program ekonomske stabilizacije. Međutim, veoma se brzo pokazalo da se ne radi o stabilizacijskom programu koji uključuje i komponentu razvoja nego da se samo radi o antiinflacijskom programu koji je dobro ispunio svoju zadaću. Zadržavanje takvih odnosa tijekom više godina po prirodi je stvari vodilo u smjeru atipičnog modela privređivanja, a to znači modela koji se ne temelji na proizvodnji, štednji investicijama i izvozu nego suprotno tome na trgovini, potrošnji i uvozu.

Ranije opisane radnje utjecale su na stvaranje ozračja u kojemu je nastao atipični model razvoja s pogrešnim modelom privatizacije koji je Hrvatskoj donio goleme štete. Usprkos tome, i dalje je privatizacija temelj ekonomske politike svake hrvatske vlade. Svaka stranka takav model privatizacije kritizira, ali ga svaka Vlada RH i dalje provodi. Zbog toga brzom izradom novog modela gospodarske strategije Republike Hrvatske trebamo obaviti brzu transformaciju atipičnog modela razvoja u tipični model privređivanja koji treba biti ključni preduvjet za održivi razvoj RH i ulazak u društvo razvijenih zemalja svijeta. Drugi razlog se odnosi na činjenicu da je Republika Hrvatska 1. srpnja 2013. primljena u Europsku uniju, a upravo taj kompleks problema tajkunske privatizacije predstavlja još uvijek jednu od najvećih barijera koju treba svladati da bismo ušli u društvo razvijenih zemalja svijeta.

Sve u svemu, hrvatsko gospodarstvo je od 1990. do 2010. doživjelo velike probleme i potrese ne samo (ili ne predominantno) zbog velike svjetske krize (2008.) nego i zbog atipičnog modela privređivanja koji nas je vodio u smjeru dužničkog ropstva. Pri razmatranju ekonomskih problema malih tranzicijskih zemalja valja se pri tome podsjetiti na poznatu temu odnosa između ekonomske znanosti i ekonomske politike. Ekonomska politika dio je ukupne politike. Kao akteri odlučivanja pojavljuju se političari koji se obično rukovode po kriteriju borbe za vlast. Zato se u praksi stvarnih ekonomskih zbivanja odluke u sferi ekonomske politike obično javljaju kao umijeće mogućeg. Ekonomska znanost dio je ukupne znanosti. Njezini akteri su znanstvenici koji se ponašaju po kriteriju borbe za znanstvenu istinu. Ukoliko je jedno društvo razvijenije, uređenije i manje konfliktno utoliko su, barem u pravilu, i manje razlike i manji sukobi između znanstvenika koji se ponašaju po kriteriju borbe za znanstvenu istinu i političara koji se ponašaju po kriteriju borbe za vlast. Treba posebno naglasiti da i „radikalna i koordinirana promjena ekonomske politike” i transformacija atipičnog u tipični model privređivanja, moraju uslijediti uz kontinuirani rad na koncep-

ciji i novoj gospodarskoj strategiji RH kojoj je u središnjici svekolika industrijalizacija (posebno poljoprivreda) s naglaskom na kvalitetu razvitka i što veće učešće ICT čimbenika u stopi rasta BDP-a. Regionalni razvoj mora sve više dolaziti u prvi plan.

Premda postoje signali o početku nešto bolje suradnje između ekonomske znanosti i ekonomske politike, ipak se suradnja mora u određenoj formi institucionalizirati. Najbolji je primjer vjerojatno SAD gdje već mnogo godina djeluje vijeće ekonomskih savjetnika koje predstavlja stalnu i kontinuiranu transmisiju između predsjednika SAD-a i ekonomskih znanosti. U ostvarivanju tih radikalnih promjena i transformacija ekonomska znanost i ekonomska politika se moraju dogovoriti ili barem uskladiti stavove o karakteru odgovarajućih mjera i prioriteta. Razvojno iskustvo tijekom devedesetih i dalje sve do danas nas posebno uči i upozorava na velike opasnosti nekritičke primjene doktrine ekonomskog neoliberalizma. Moramo uvažiti vjekovno iskustvo da se samo u kombinaciji nevidljive ruke Adama Smitha i vidljive ruke Johna Maynarda Keynesa može ostvarivati djelotvorna razvojna gospodarska strategija. Ekonomska znanost mora u kontinuitetu raditi na dugoročnoj koncepciji i strategiji razvoja na koju se oslanja ekonomska politika. Institucionaliziranje organizirane suradnje između ekonomske znanosti i ekonomske politike putem vijeća ekonomskih savjetnika bilo bi više nego poželjno i potrebno. Mjere nove gospodarske strategije RH koje bi znatno ubrzale ulazak Republike Hrvatske u društvo razvijenih zemalja svijeta opisane su u sljedećem poglavlju ovog rada.

2. Nova gospodarska strategija Republike Hrvatske

Još u razdoblju osamostaljivanja Republike Hrvatske, prije njezinoga međunarodnog priznanja, otpočele su brojne inicijative kojima je cilj istraživanje stanja hrvatskoga gospodarstva i utvrđivanje mogućnosti razvoja u novim povijesnim uvjetima. Zapažena je bila aktivnost Matice Hrvatske, koja se više svodila na prikupljanje različitih mišljenja o općim problemima razvoja društva i koja je bila kratkoga daha. Rad u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti zasnivao se na ranijim istraživanjima i odnosio se na šire probleme razvoja društva, pri čemu su ekonomski bili samo jedan od segmenata.¹ Zbog pomanjkanja sredstava i šireg interesa taj je rad uskoro bio prekinut, a nastavljen je nedavno s naglascima na dugoročnom razvoju gospodarstva.² Istraživanja Ekonomskog instituta Zagreb bila su u najužoj vezi s državnim strukturom, izrađen je čak i dokument koji je razmatran u tijelima Vlade i Sabora te koji je trebao biti osnova i za formalni program srednjoročnog odnosno dugoročnog razvoja,

¹ Objavljene su knjige *Hrvatska – zadanosti i usmjerenja* (1992) i *Hrvatska – prilozi za strategiju razvoja* (1995) u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

² U prilogima sa znanstvenog skupa održanog u HAZU 29. svibnja 1999. objavljenima u zborniku *Dugoročna strategija gospodarskog razvoja Hrvatske* (1999).

ali se ubrzo od toga odustalo.³ Nakon prekida od nekoliko godina nastavljena su takva istraživanja, ali je ponovno došlo do prekida suradnje s državnim vlastima zbog neslaganja u pristupu, ciljevima i metodama njihova ostvarivanja.⁴

Ekonomska politika Hrvatske u razdoblju od 1991. do 1999. vodi se na kratkoročnim osnovama. Agresija i ratne prilike u 1991. i 1992. to djelomično opravdavaju. Manje je to bilo opravdano u razdoblju od 1993. do 1995., koje se također mogu označiti kao ratna ekonomija. Nakon toga za ekonomsku politiku koja se vodi nema nikakvog opravdanja. Ona je arbitrarna i ignorira objektivnu znanstvenu analizu. Osnovno sredstvo je državni proračun, koji se planira na paradoksalnim analitičkim konstrukcijama, što nanosi nenadoknadive štete nacionalnom gospodarstvu. Dugo je u državnoj politici prevladavao stav da opća (globalna) strategija razvoja nije potrebna, da su pokazatelji gospodarskih kretanja u osnovi dobri, te da, uz kratkoročne i srednjoročne proračunske planove, polazište politike treba biti i u parcijalnim strategijama razvoja, kao što su izgradnja prometnica, razvoj energetike, razvoj otoka, program zapošljavanja, stambena izgradnja za povratnike i slično. Praksa je pokazala da su takvi programi nerealni i da su zasnovani na pogrešnim pretpostavkama.

Očito je potreban zaokret i orijentacija na cjeloviti i dugoročni pristup razvoju. Pri tome se mogu koristiti metode koje su provjerene u velikom broju razvijenih zemalja, ali i u zemljama u razvoju. Međutim, potrebno je ostvariti odgovarajuće pretpostavke, premda se pomaci mogu vršiti u svim relevantnim segmentima istovremeno. Na temelju uopćavanja iskustava razvijenih tržišnih ekonomija može se reći da se institucionaliziranje državnog i društvenog utjecaja na ekonomske tokove sastoji od niza zahvata. Široko je prihvaćeno da je takva aktivnost komponirana od sljedećih elemenata ili aspekata:

1. formuliranja i utvrđivanja osnovnih ciljeva koje treba ostvariti u određenom razdoblju
2. odgovarajuće organizacije, državnih ili nezavisnih institucija, koje konkretiziraju ciljeve, formuliraju planove, predlažu mjere (sredstva) ostvarivanja, analiziraju ostvarivanje itd.
3. razine i područja planiranja, što se odnosi na vodoravnu i okomitu komponentu, tj. na uključivanje regionalnih, lokalnih i međunarodnih aspekata u nacionalni plan, odnosno njegov obuhvat po djelatnostima
4. utvrđivanje razdoblja na koje se odnosi plan, dugoročno, srednjoročno, kratkoročno, njihovo povezivanje i uvjetovanost, kontinuitet i sl.
5. analize proteklog razdoblja, stanja i tendencija u ekonomskim kretanjima i odnosima nacionalnoga gospodarstva, kao analitičkoga polazišta za projekcije i predviđanja razvoja

³ Konceptija i strategija gospodarskog razvoja Republike Hrvatske. 1992. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 2(10), poseban broj.

⁴ Globalizacija i liberalizacija hrvatskog financijskog sustava i gospodarski razvitak (1999).

6. izbora ekonomskog modela, koji u pravilu mora biti matematički izražen, kako bi se lako mogle analizirati različite varijante, kao polazište za političke odluke
7. izbor varijabli i instrumenata (sredstava), što se najprije odnosi na utvrđivanje alternativnih mogućnosti ostvarivanja osnovnoga cilja, a zatim na odabir instrumenata (sredstava) ostvarivanja cilja
8. metodologije i postupci (procedure), što se u ovoj fazi odnosi prije svega na metodu iskazivanja planiranih ciljeva, zadataka i mjera i na postupak usvajanja formalnog dokumenta
9. primjene i ostvarivanja, što je usko povezano s tekućom ekonomskom politikom i operativnim korištenjem sredstava i mjera, koje su ugrađene u sustav, odnosno koje bi trebalo uvesti ukoliko se pokaže potreba, s obzirom na ostvarivanje (neostvarivanje) planiranih ciljeva i odnosa (Grossman, 1966).

Za svako od tih pitanja u Hrvatskoj tek treba tražiti odgovore.

Cjelina utjecaja države na nacionalno gospodarstvo dijeli se na sljedećih pet osnovnih područja (segmenata): javne financije; monetarna politika; fiskalna politika; stabilnu i jasnu zakonsku regulativu (borbi protiv korupcije i osigurava djelovanje slobodnog tržišta na funkcioniranje privrede) i određivanje dobre ekonomske politike radi održavanja unutarnje i vanjske ravnoteže. Pri tome nas ne treba plašiti stupanj intervencionizma. Moderna (suvremena) teorija i analiza ekonomskog razvoja sasvim je odbacila dogmu o tržištu kao glavnom regulativu makroekonomskih odnosa i procesa rasta. Razvoja nema bez promišljene ekonomsko političke regulative, koja je, uz manje štete, u stanju osigurati proces održivog rasta i cikličku ravnotežu, a to znači da se jedino na takav način može oslobađati ravnotežnih zamki na niskoj razini korištenja faktora i neprekidno uspostavljati privremenu ravnotežu na višoj razini (Hoff i Stiglitz, 1999).⁵

Dugogodišnja istraživanja o hrvatskom gospodarstvu i mogućnostima ekonomskog razvoja u HAZU omogućila su da se u studiji *Hrvatska – zadanosti i usmjerenja* sažeto izlože stavovi, koji su mogli predstavljati značajan prilog za pristup strategiji ekonomskog razvoja Hrvatske nakon 1992. Osnovni naglasci iz toga priloga dobro su izraženi u sljedećem zaključku:

Dugotrajno zaostajanje i velika ratna razaranja nameću hrvatskom gospodarstvu složene zadatke obnove i modernizacije. Oboje treba biti istodobno, jedinstvenim zahvatima i rezultatima koji nas približavaju razvijenom svijetu i najzad nas s njime izjednačuju. Moderna dostignuća u znanosti,

⁵ Joseph Stiglitz američki je ekonomist (Gary, Indiana, 9. veljače 1943.). Studirao je na MIT-u i bio profesor na Sveučilištu Columbia u New Yorku. Jedan je od vodećih predstavnika novekeynzijanske ekonomije; bavio se osnovnim mikroekonomskim pitanjima. Razvio je teoriju tržišta s „asimetričnim informacijama” kojom je pokazao da tržište nije samoregulator ekonomskog razvitka te da su u uspješnim ekonomijama prisutni elementi intervencije. S američkim ekonomistima G. A. Akerlofom i A. M. Spenceom podijelio je Nobelovu nagradu za ekonomiju 2001.

tehnologiji, organizaciji i sve ostale inovacije treba prenijeti k nama i čvrsto ih ukorijeniti na našem tlu. Obnova zahtijeva od nas nepredviđene izdatke i izuzetne napore, ali nam pruža i mogućnost brže modernizacije nego što bismo je imali sa starom, zastarjelom tehničkom podlogom proizvodnje. Prva je pretpostavka uspjeha u tome stvaranje gospodarskog i političkog okvira tj. vlasničkih, tržišnih, demokratskih i drugih ustanova i odnosa, koji pogoduje takvom uključivanju u razvijeni svijet. Druga je pretpostavka jasna i odlučna orijentacija na one gospodarske djelatnosti u kojima imamo prednosti u usporedbi s drugima. A treća je pomno izgrađivanje takvih gospodarskih institucija koje su nužne u složenom sustavu, u prvom redu ustanove razvijenog financijskog tržišta i suvremene fiskalne politike. Temeljem tih pretpostavki treba se onda zdušno prihvatiti posla. I ne zaboraviti da nikakva državna ili druga centralna intervencija ne može nadomjestiti slobodnu djelatnost milijuna ljudi od kojih svaki radi u svom vlastitom interesu. To je glavna pouka našeg povijesnog iskustva (*Hrvatska – zadatosti i usmjerenja*, 1992: 82).

Kasniji je razvoj događaja bio u suprotnosti s takvim polaznim osnovama jer je službena ekonomska politika vođena na način koji je, osim manjih pozitivnih pomaka na prijelazu iz 1993. u 1994., značio neprekidnu eskalaciju strukturnih poremećaja hrvatskoga gospodarstva, što je dovelo do produbljivanja kriznoga stanja u kojemu se ono i prije nalazilo te do njegove destrukcije takvih razmjera koji su prijetili potpunim slomom.

U takvim uvjetima ekonomska istraživanja su u HAZU bila reducirana, ali su ipak imala kontinuitet na nekim bitnim područjima ekonomske analize. To se osobito odnosi na istraživanja strukturnih poremećaja i njihovih uzroka. Tako je bilo utvrđeno već krajem 1998. da je pogrešna državna ekonomska politika u proteklih pet godina presudno utjecala na:

1. bitne poremećaje u strukturi bruto domaćeg proizvoda, osobito na opadanje udjela realnog sektora, uz nazadovanje prerađivačke industrije i poljoprivrede, a jačanje financijskog sektora i javne uprave
2. promjene u strukturi agregatne potražnje u suprotnosti s proizvodnim i ostalim potencijalima zemlje, što se osobito očituje u velikom opadanju udjela investicija, osobito iz domaće štednje i njegovoj ovisnosti pretežno o inozemnim sredstvima i velikom porastu zaduženosti
3. galopirajući rast nezaposlenosti te smanjivanje upotrebe postojećih faktora proizvodnje, kako fizičkih, tako i intelektualnih
4. zaokret u ekonomskim odnosima s inozemstvom, od uravnotežene bilance do visokog deficita tekućeg računa u iznimno visokog deficita vanjskotrgovinske razmjene, nepodnošljivo visoke razine vanjske zaduženosti
5. reproduciranje visoke insolventnosti i nelikvidnosti privrede, visoke međusobne i bankarske zaduženosti zasnovane na lihvarskim kratkoročnim kreditima,

koji su, uz neodmjerenu fiskalnu politiku, postali glavni činilac financijskog iscrpljivanja privrede.

Temeljem takvih spoznaja došlo se do zaključka da se postojeća službena ekonomska politika ne može korigirati u pojedinim segmentima, već da je u cjelini treba zasnovati na drukčijim polazištima, ne prorecesijskim, već razvojnim. Istraživanja su u HAZU bila usmjerena, stoga, u pravcu koncipiranja polazišta za takvu razvojnu politiku, a izložena su u studijama i priložima za znanstveni skup Znanstvenog vijeća za ekonomska istraživanja i hrvatsko gospodarstvo HAZU, koji je održan 19. svibnja 1999. i čiji su rezultati i osnovni zaključci objavljeni.

1. U Hrvatskoj ne postoji dugoročna strategija gospodarskog razvoja pa je potrebno tek početi raditi na njezinom formuliranju. To je nužno kako bi se ekonomska politika mogla zasnovati na znanstveno, analitički i komparativno (u međunarodnom značenju) zasnovanim polazištima. U tome je sadržana i kritika sadašnjega stanja, u kojemu se ekonomska politika vodi na kratkoročnim i arbitrarnim osnovama, osobito u proteklih pet godina, s posljedicama koje vode zaoštavanju strukturnih poremećaja i mogućoj potpunoj destrukciji hrvatskoga gospodarstva.

2. Teorijsko promišljanje dugoročne strategije ekonomskog razvitka i njezina koncepcija mora se zasnovati na kritičkoj analizi vlastitoga stanja i njegovih promjena s posebnom pažnjom na utjecaje unutrašnjih i vanjskih faktora. Uvažavajući naslijeđena opterećenja i posljedice agresije i rata, izvjesno je da je na sadašnje stanje i osnovne tendencije bitno utjecala državna ekonomska politika.

3. Osnovni ciljevi dugoročnog gospodarskog razvoja Hrvatske moraju biti zasnovani na spoznajama da je u suvremenim uvjetima bitno utjecati na razvoj koji optimalno koristi raspoložive faktore, neprekidno ih znanstveno i tehnološki unapređujući, kao pretpostavci stabilnog (održivog) rasta zaposlenosti i blagostanja naroda, što podrazumijeva i socijalno pravedno društvo.

4. U pristupu strategiji razvoja bitno je prije svega opredijeliti se za osnovne (strateške) razvojne ciljeve. U našem slučaju i s teorijskog i s ekonomsko političkog i komparativnog stajališta ne bi smjelo biti alternative da se kao osnovni razvojni cilj utvrdi ostvarivanje pune zaposlenosti i maksimiranje korištenja raspoloživih nacionalnih resursa. Umjesto toga hrvatska se razvojna politika, ako se uopće može tako kvalificirati, zasniva na konceptu *status quo* stabilnosti s implikacijom dugoročne ravnoteže podzaposlenosti. U teorijskom smislu to bi se moglo podvesti pod neoliberalnu doktrinu, koja bi mogla imati opravdanja, u znatno modificiranom obliku, samo uz pretpostavku da je već ostvareno stanje pune zaposlenosti.

5. Ključna pretpostavka pristupa nacionalnoj strategiji razvoja je tranzicija makroekonomskog i makropolitčkog okruženja u sustav koji će značiti realne institucionalne okvire koji omogućavaju i ekonomski prosperitet i građanske slobode. To su bitne pretpostavke povećanja gospodarske djelotvornosti putem poduzetništva i razvoja

socijalne države. Hrvatska je imala znatnih prednosti u odnosu na druge tranzicijske zemlje. Međutim, izbor metode pretvorbe bio je strateška greška. Primijenjen je jedan od najgorih mogućih metoda privatizacije. Najprije je učinjen korak natrag pretvaranjem društvenog (grupnog, samoupravnog) vlasništva u državno vlasništvo. Zatim se prišlo privatizaciji koja se temeljila na podjeli i raspodjeli društvenoga kapitala po kriteriju političke podobnosti, što je bio put u recesiju, gospodarsku krizu i privredni kriminal širokih razmjera. Štete će biti teško nadoknaditi, ali se zato postavlja kao neodložni cilj da se daljnja tranzicija vlasništva treba zasnivati na spomenutim polaznim osnovama. To zahtijeva i opću reviziju svega onoga što predstavlja odstupanja od ustava i zakona, korištenje privilegiranih političkih i drugih pozicija, a osobito pljačku i kriminal.

6. Za strategiju razvoja od presudnoga su značenja spoznaje o raspoloživim potencijalnim faktorima. Bitna su znanstveno zasnovana i analitički fundirana stajališta o gospodarskoj realnosti suvremenog svijeta, o intelektualnom kapitalu, o korištenju raspoloživih materijalnih faktora, o stanju i mogućnosti uključivanja novih tehnologija, o izvoznim mogućnostima itd. Može se zaključiti da osnovna uporišta hrvatske gospodarske strategije trebaju biti: znanje, ljudski kapital, evaluacija i difuzija modernih tehnologija, te izvozna orijentacija (Sirotković, 1999, vi–ix).

U tom smislu su istraživanja i nastavljena, a njihovi rezultati su izloženi na skupu *Uvjeti i izgledi ekonomskog razvoja Hrvatske početkom 21. stoljeća* Znanstvenog vijeća za ekonomska istraživanja i hrvatsko gospodarstvo HAZU, koji je održan 25. svibnja 2000., a u njegovu radu sudjelovali su i članovi drugih znanstvenih vijeća te suradnici regionalnih znanstvenih organizacija HAZU.

Budući da se takav rad u istraživanjima hrvatskoga gospodarstva sada odvija u izmijenjenim političkim okolnostima, nakon promjene vlasti početkom 2000. njegovi rezultati korišteni su pristupu ekonomskoj politici, a osobito u koncipiranju službene strategije razvoja. Takav je rad već bio najavljen pod naslovom *Hrvatska u 21. stoljeću*. Radilo se o dobrom početku, koji je ukazivao na odlučnost da se učini zaokret te da znanost i struka zauzmu odgovarajuće mjesto u ekonomskoj politici.

Tekuća je politika u načelu kratkoročna, a u operativnom smislu ograničena na jednogodišnje razdoblje. Težište joj je na državnom proračunu (budžetu) koji je precizno i detaljno napravljen te povezan sa sustavom mjera i instrumenata (sredstava) kojima se osigurava ostvarivanje njegove prihodne i rashodne strane. Povezanost tekuće politike sa strategijom razvoja vrlo je raznolika i u znatnoj je mjeri podložna promjenama. S tim u vezi postavlja se pitanje o karakteru (konceptu) te strategije, njezinoj strukturi, načelima, ciljevima i vremenskom obuhvatu.

U određenom obliku strategija razvoja uvijek postoji i ona je u pravilu načelno polazište ekonomske politike. U razrađenijem obliku kod nas ne postoji strategija razvoja, ali već Ustav iz 1990. godine sadrži bitne normativne elemente. To ne znači da se

oni i ostvaruju, premda bi, zapravo, trebali biti najstabilniji oslonac ekonomske politike. Nepostojanje razrađene strategije razvoja, a u uvjetima kada nije sasvim osigurano ni ostvarivanje ustavnih polazišta, pruža mogućnost arbitriranja. Pod utjecajem različitih interesnih grupacija to može biti u suprotnosti s nacionalnim interesima i ustavnim načelima. Kod nas je to bio čest slučaj, osobito u razdoblju od 1995. do 1999.

Nakon smjene vlasti početkom 2000. počinju značajnije promjene koje su najvećim dijelom najavljene u *Programu rada Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2000. – 2004.* Dvije godine nakon toga, početkom 2002., određeni zaokret je zamjetan, prije svega u načelu, a zatim pretežno u tekućoj politici. U radu na strategiji razvoja promjene nisu zadovoljavajuće i tu se još uvijek nalazimo na samom početku, uz postojanje niza pitanja za koja još nisu pronađeni pravi odgovori.

U Republici Hrvatskoj nakon 1990. bilo je više pokušaja da se priđe izradi strategije razvoja, ali su samo dva imala službeni karakter. Tako je Ekonomski institut u Zagrebu, po narudžbi Vlade RH, 1992. izradio studiju koja se odnosila na razdoblje do 2000.: *Koncepcija i strategija gospodarskog razvoja Hrvatske.*⁶

Rad je bio visoko stručno ocijenjen, ali politički nije prihvaćen, pa se umjesto toga prišlo izradi stabilizacijskog programa koji je prihvaćen potkraj 1993. Tek se početkom 1998. ponovno prilazi izradi nove strategije na inicijativu predsjednika Republike, pa je u suradnji s Ministarstvom znanosti potkraj iste godine bila izrađena opsežna studija *Strategija daljnjeg gospodarskog razvoja Hrvatske do 2005. godine.* Radnu, završnu verziju razmatralo je Redakcijsko vijeće na čelu kojega su bili savjetnik za gospodarska pitanja predsjednika Republike i ministar znanosti, a koje nije odobrilo objavljivanje i primjenu te strategije.

Umjesto toga, objavljen je u ožujku 1999. jedan vrlo sažeti dokument pod naslovom *Stajališta državnog vodstva o stanju hrvatskog gospodarstva i mjerama za osiguranje daljeg gospodarskog razvitka,*⁷ koji je naznačivao samo ciljeve i koji, premda prihvaćen u Saboru, ni u čemu nije mijenjao tekuću politiku. Novoizabrana Vlada RH u svom je četverogodišnjem programu rada preuzela i obvezu da u tijeku 2000. pripremi gospodarsku strategiju Republike Hrvatske. Tako je sredinom 2000. prihvaćen projekt *Strategija razvitka Republike Hrvatske u 21. stoljeću.* Do sredine 2001. izrađeno je 19 fragmentarnih strategija te je na temelju toga prihvaćen, na sjednici Vlade 26. siječnja 2001. jedan sažeti i, u odnosu na 19 parcijalnih strategija, objedinjujući svodni dokument *Načela razvitka Republike Hrvatske.*

Spomenuta rasprava potkraj 2001. vodila se i o njemu, zajedno s dva citirana dokumenta, od kojih je prvi (*Razvojni prioriteti...*) izrađen i prihvaćen kasnije, a drugi (*Makroekonomija*) ranije. Između tih dokumenata, kao i u odnosu na one koji se

⁶ Objavljena je u časopisu *Privredna kretanja i ekonomska politika* 1992.

⁷ Autorstvo je pripisano Uredu predsjednika RH, a distribuiran je u Hrvatskom saboru u ožujku 1999.

odnose na tekuću politiku, postoje znatne razlike i brojni konfliktni odnosi koji su stvorili nepovoljno stanje u hrvatskom gospodarstvu. Stvoreno nepovoljno stanje uvjetuje vrlo snažni vjetar u prsa Republici Hrvatskoj, a očituje se u depopulaciji, visokoj razini javnog duga, visokom ukupnom poreznom opterećenju, visokom učešću javnog sektora u kreiranju BDP-a.

Nepovoljno stanje potvrđuje i činjenica da čak 35 % od 1000 najvećih tvrtki u 2017. nije izvezlo robe i usluga ni za jednu kunu, a da je 10-ak % tvrtki izvezlo za manje od milijuna kuna. Time dolazimo do dramatičnog podatka da gotovo 50 % najvećih tvrtki kod nas posluje isključivo na domaćem tržištu i nije uključeno u procese borbe za nova tržišta i internacionalizacije. Otuda, konačno, i niska granica opće konkurentnosti.⁸

Možemo zaključiti da je stanje u hrvatskom gospodarstvu, unatoč pozitivnim kretanjima u 2015. i 2016. naglašeno lošije nego prije početka krize u 2009., izrazito ranjivo i strukturno nesposobno za snažniji ekonomski rast u srednjem pa čak ni u dugom roku. Za izbjegavanje stvorenog nepovoljnog gospodarskog stanja bit će potrebni snažni naponi kreatora politika, provođenje strukturnih promjena i zaokret u ekonomskoj politici.

Sve ozbiljnije analize ukazuju na to da bez snažne industrije nema napretka ni na drugim područjima i da je nova društvena preraspodjela moguća samo kroz novostvorenu vrijednost. Jedan od razloga ukupno lošem stanju gospodarstvenici vide u pomanjkanju stalnog, konstruktivnog i argumentiranoga dijaloga između predstavnika izvršne i zakonodavne sfere i gospodarstva i kvalificiranih organizacija civilnoga društva.

Osnova prošlog sustava je bio kontinuitet, a on je tražio tzv. administrativnu pamet, ljude koji ništa ne žele mijenjati. Jer velike promjene mijenjaju i strukturu moći, zato prošli sustav nije podnosio promjene, zaostao je i propao. Rezultat takvog načina mišljenja je da je Hrvatska izgubila gospodarski identitet – ne zna što hoće. Naši poduzetnici svoj su identitet sveli na niske grane, na čisto profiterstvo. Uz to dolazi i jedna čudna opsesija da se sve što je socijalno smatra socijalističkim i stvoren je negativan odnos prema radnicima. Nažalost, mi ne uvažavamo iskustva razvijenog svijeta već se vraćamo u prošlost kapitalizma. Ne razmišljamo u kategorijama koje bi unaprijedile hrvatsko društvo i gospodarstvo. Novi poduzetnički sloj koji zovemo poslodavački i vlasnički (jer da su poduzetnici razvijali bi proizvodnju, a ne uništavali je) bori se samo za nekretnine. A činjenica je da poduzeće nije samo nekretnina, ono je potencijal, mjesto na tržištu, konkurentna sposobnost, proizvodni, financijski upravljački i razvojni potencijal.

⁸ Institut za razvoj poslovnog upravljanja (IMD) iz Lausanne, čiji je partnerski institut Nacionalno vijeće za konkurentnost, objavio je rezultate *Godišnjaka svjetske konkurentnosti 2017.* prema kojem je Hrvatska zauzela 59. mjesto od ukupno 63 vodeće svjetske ekonomije.

Iluzija da će se totalnom privatizacijom društvenog vlasništva automatski prijeći u tržišnu privredu i postići maksimalno blagostanje stanovništva vrlo je skupo plaćena. Rezultat je bio veliki porast nezaposlenosti, porast korupcije, porast neizvjesnosti. To treba konačno shvatiti i napustiti privatizaciju kao cilj razvojne politike. Političari također konačno trebaju shvatiti činjenicu da su izabrani da promiču javni, opći interes, a ne svoj privatni ili stranački, a Vlada mora konačno shvatiti da je izabrana da zemljom upravlja, a ne da je rasprodaje.

Osnovni ciljevi nove gospodarske strategije razvoja RH moraju biti zasnovani na spoznajama da je u suvremenim uvjetima jedino moguć takav razvoj koji optimalno koristi raspoložive faktore, neprekidno ih tehnološki unapređujući, kao pretpostavci održivog rasta, u početnoj fazi vrlo brzog, proizvodnje, zaposlenosti i blagostanja naroda, što podrazumijeva i socijalno pravedno društvo.

U pristupu planiranja nove gospodarske strategije razvoja RH koja nas uvodi u društvo razvijenih zemalja svijet bitno je prije svega opredijeliti se za osnovne (strateške) ciljeve. U našem slučaju, i s teorijskog i s ekonomsko političkog i komparativnog stajališta, ne bi smjelo biti dileme da se kao osnovni razvojni cilj utvrdi ostvarivanje pune (u smislu optimalne) zaposlenosti i maksimiranje korištenja nacionalnih resursa.

Osnovna uporišta dugoročnog planiranja gospodarske strategije razvoja RH koja nas uvodi u društvo razvijenih zemalja svijet trebaju biti: znanje, ljudski kapital, vlastita akumulacija i difuzija modernih tehnologija, te izvozna orijentacija (Hoff i Stiglitz, 1999: 6–8).

I pored kroničnog zaostajanja robnog izvoza, porast izvoza u posljednje dvije-tri godine je značajan doprinos rastu BDP-a. U izvozu roba dominira prerađivačka industrija s preko 95 %. Sam taj podatak upućuje na pravac kojim bi model nove gospodarske strategije razvoja RH (i razvojna politika općenito) u narednom razdoblju trebao ići. Reindustrijalizacija zemlje je determinirana i tom činjenicom. Nadalje, u našem izvozu dominiraju niskodohodovni industrijski proizvodi (naftni derivati, guma, drvo, tekstil, kemijski proizvodi i slično).

Novi se model gospodarske strategije razvoja RH (i razvojna politika općenito) mora odrediti prema četvrtoj industrijsko-tehnološkoj revoluciji koja određuje dinamiku svjetskog razvoja. Drugim riječima, umjesto tradicionalnih industrija, moramo se uključivati u industrije budućnosti: elektronika, robotika, novi materijali, informatičke i nano tehnologije. A za takvu orijentaciju, potrebna je odlučna državna politika prema uvođenju suvremenog obrazovanja i ulaganja u inovacijske procese, mnogo više nego do sada.

Na žalost, ta su pitanja u aktualnoj ekonomskoj politici Hrvatske bila zanemarena, premda se od kraja 2014. naziru znakovi znatnijih pozitivnih promjena. Nova gospodarska strategija razvoja RH koja nas uvodi u društvo razvijenih zemalja svijet u osnovi ima dva moguća smjera kretanja.

2.1. Prva mogućnost

Zadržavanje postojeće fiskalne, monetarne i tečajne politike u kojoj će se provoditi manje ‚kozmetičke‘ promjene, ponajviše u području fiskalne politike. Ta opcija podrazumijeva nastavak nekonzistentne primjene monetarizma, gdje se ograničavanje količine novca provodi istodobno uz visoku javnu potrošnju, a osnova stabilnosti cijena je umjetno održavan tečaj domaće valute (Družić, 2001: 136).

Prednost te mogućnosti je ta što ona ima podršku MMF-a. Vladu oslobađa izravne odgovornosti jer ona ne intervenira u gospodarstvo, već sve prepušta tržištu koje najbolje obavlja alokaciju resursa, što je dobar alibi za Vladu da ne poduzme bilo kakve akcije.

Loša strana te mogućnosti je daljnje uništavanje hrvatskoga gospodarstva, povećanje zaduženosti, nezaposlenosti te prodaja preostalih hrvatskih resursa stranom kapitalu.

2.2. Druga mogućnost

Druga mogućnost ekonomske politike je primjena keynesijanskog modela u kojemu će se na nezaposlenost gledati kao na puno veće zlo od inflacije. Tada bi monetarna politika morala kreirati jeftin novac koji bi doveo do pada kamatnih stopa kako bi se povećale investicije i tako potaknuo rast proizvodnje i zaposlenosti (Družić, 2001: 141).

Ta je mogućnost vezana uz najveće rizike, ali su zato i potencijalne koristi najveće, kao značajno povećanje zaposlenosti, proizvodnje od 7 i više %. Najveći negativni efekt koji se može očekivati je porast inflacije. Naravno da bi ta mogućnost naišla na žestoke unutrašnje i vanjske protivnike, posebno sa strane svjetskih financijskih institucija.

Osnovna prednost ove mogućnosti je kvaliteta donesenih odluka te uvjerenje većine građana Hrvatske da se provođenjem tih odluka ostvaruju značajni pomaci u porastu zaposlenosti, produktivnosti i proizvodnji, što bi dobrim dijelom „pokrilo” nastalu inflaciju i inflacijska očekivanja i potaklo porast štednje.

Obje varijante ekonomske politike kao svoj sastavni dio moraju imati ulaganja u obrazovanje i znanost, za koje je dokazana pozitivna korelacija s gospodarskim rastom. Također obje varijante uključuju i razvoj pravnoga sustava koji treba omogućiti funkcioniranje pravne države u kojoj će se građani, zaposlenici i kapital osjećati sigurno, odnosno u kojem mogu ostvariti svoja prava. Shvaćanje činjeničnog stanja temeljna je pretpostavka za spremnost na promjene, koje kompetentna i odgovorna javna vlast mora pretvoriti u program kojeg je neophodno argumentirano iskomunicirala na javnoj sceni, kako s općom javnosti, tako i sa snažnim i legitimnim interesnim skupinama: udruge poslodavaca, sindikalne središnjice, oporbene stranke, lokalna i

regionalna samouprava, stručne udruge i udruženja, predstavnici vanjskih ulagača okupljeni u nizu mješovitih ekonomskih komora.

Danas se svijet nepovratno i sve brže mijenja, tehnološki, logistički, ekonomski i politički. Europska unija također: egzogeno i endogeno. Regionalno okruženje ostaje isto tek po geografiji; za sve se ostalo traži i pronalazi nove partnere, nova rješenja i nove puteve. Hrvatska se također mijenja, ali više po inerciji i impulsima vanjskih događanja nego vlastitim aktivnim djelovanjem. Je li to dovoljno i je li održivo ?

Malo i otvoreno gospodarstvo, za što je RH ogledni primjer, usmjereno je na prepoznavanje bitnih događaja u svojem užem i širem okruženju događanja, a koja stvaraju poslovne i ukupne okolnosti u kojima tada svi sudionici interaktivno djeluju.

Stjecajem ukupnih geopolitičkih odnosa (prvenstveno ishod predsjedničkih izbora u SAD-u i Brexit) nastupila je faza preispitivanja nacionalnih (razvojnih i ekonomskih) pozicija u odnosu na trendove globalizacije, uz punu reafirmaciju uloge i odgovornosti nacionalnih država u uspostavi ravnoteže u odnosu na globalne trendove. Drugačije rečeno: pojačani stupanj odgovornosti za održivi razvoj i rast unutar vlastitih nacionalnih granica.

Temeljem svega iskazanog evidentno je da pozicija ostanaka po sredini ceste nije moguća ni globalno, ni u EU ili regiji pa tako ni za RH. Jedan je aktivan put provođenja promjena i reformi; zahtjevan i inkluzivan u odnosu na pojedine segmente društva i agense promjena. Drugi je onaj na kojem je Hrvatska bila u razdoblju 2009. – 2014. sa svim ekonomskim i društvenim posljedicama i po aktualno stanje hrvatskog gospodarstva.

Najveću prepreku izlasku i razvijanju na međunarodnome tržištu ipak predstavlja izostanak kvalitetne i ostvarive strategije organizacije nastupa na svjetskome tržištu. Prihvaćajući današnju visoku razinu mogućnosti znanja i tehnologije, RH ih mora iskoristiti u cilju osmišljavanja organiziranoga nastupa za ulazak u globalnu konkurenciju. Veliku ulogu u promicanju i širenju hrvatskih proizvoda i usluga u svijetu mora preuzeti gospodarska diplomacija. Ovakva saznanja impliciraju potrebu za određivanje i aktivno provođenje aktivnosti gospodarske diplomacije u zemljama s kojima RH ima diplomatske veze u svrhu povećanja potražnje za hrvatskim proizvodima i uslugama te njihova izvoza (Marić, 2015).

3. Zaključak

Hrvatskoj nedostaje nova gospodarska strategija za ulazak u društvo razvijenih zemalja svijeta. Drugim riječima, RH nedostaje strategija koja bi omogućila poduzetnicima optimalno i efikasno organizirati upotrebu raspoloživih resursa u proizvodnji konkurentnih roba i usluga. Izostanak upravljanja ekonomskim razvojem RH nalagao je neoliberalni model razvitka koji je bio definiran tzv. Washingtonskim konsenzusom.

Danas makroekonomska kretanja i neadekvatna struktura nacionalne ekonomije nameću potrebu napuštanja „doktrine spontaniteta” i zahtijevaju osmišljavanje nove strategije razvoja RH. U novom ekonomskom modelu razvoja RH treba biti naglašena kvaliteta ekonomskog rasta, tj. rast zaposlenosti, smanjivanje imovinskih nejednakosti, nova dugoročna populacijska politika, kao i razvitak proizvodne strukture gospodarstva i reindustrijalizacija – što predstavlja ključne preduvjete za ulazak RH u društvo razvijenih zemalja.

Novi se model gospodarske strategije razvoja RH mora odrediti prema četvrtoj tehnološkoj revoluciji koja određuje dinamiku svjetskog razvoja. Umjesto tradicionalnih industrija, moramo se uključivati u industrije budućnosti: elektronika, robotika, novi materijali, informatičke i nano tehnologije. Za takvu orijentaciju, je potrebna odlučna državna politika prema uvođenju suvremenog obrazovanja i ulaganja u inovacijske procese, mnogo više nego do sada.

Transformacija postojećeg istrošenog atipičnog modela privređivanja u tipičan model privređivanja može se ostvarivati samo temeljem općeg konsenzusa ekonomske znanosti i ekonomske politike.

Zadatak Vlade je izgradnja sustava transformacije. Pri transformaciji, Vlada mora uvažiti vjekovno iskustvo da se samo u kombinaciji nevidljive ruke Adama Smitha i vidljive ruke Johna Maynarda Keynesa može ostvarivati djelotvorna razvojna i ekonomska politika.

Ekonomska znanost mora u kontinuitetu raditi na dugoročnoj koncepciji strategije razvoja na koju se oslanja ekonomska politika. Institucionaliziranje organizirane suradnje između ekonomske znanosti i ekonomske politike može se ostvariti putem vijeća ekonomskih savjetnika. Osnivanje vijeća ekonomskih savjetnika bilo bi više nego poželjno i potrebno kao putokaz Republici Hrvatskoj u društvo razvijenijih zemalja svijeta.

Literatura

1. Družić, G. 2001. *Kriza hrvatskoga gospodarstva i ekonomska politika*. Zagreb: Golden marketing.
2. Grossman, G. 1966. *Economic Systems*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
3. Hoff, K. i Stiglitz, J. 1999. *Modern Economic Theory and Development*.
4. *Hrvatska – zadanosti i usmjerenja*. 1992. Urednik Eugen Pusić. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
5. Marenić, B. i Škegro, B. 1992. Koncepcija i strategija ekonomskog razvoja Republike Hrvatske. *Privredna kretanja i ekonomska politika*, 10.
6. Marić, K. 2015. *Jačanje konkurentnosti hrvatskih poduzeća kroz tehnološke inovacije i ekonomsko-tehnološku suradnju s inozemstvom*. Diplomski rad. Zagreb: Libertas međunarodno sveučilište.

7. Sirotković, J. 1999. Polazišta i okvirni sadržaj dugoročne strategije gospodarskog razvoja Hrvatske. *Dugoročna strategija gospodarskog razvoja Hrvatske, Ekonomija/Economics*, 5 (4): VI–IX.
8. Veselica, V. 2007. *Globalizacija i nova ekonomija*. Samobor: Dom i svijet, Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko društvo ekonomista, Inženjerski biro, Zavod za poslovna istraživanja.
9. Zdunić, S. 1991. *Privatizacija u politici gospodarskog razvoja Hrvatske: prilog raspravi nacrtu Zakona o pretvorbi društvenih poduzeća*. Zagreb: Ekonomski institut.

New economic strategy of the Republic of Croatia for entry into the company of developed countries

Abstract

In the introduction of the paper we present the fundamental economic problems of the Republic of Croatia at the very beginning of the transition of the nineties of the last century. We come to the notice that the Croatian economy has experienced great problems and shocks from 1990 to 2010, not only because of the great world crisis (2008) but also because of the atypical business model that led us towards debt servitude. In such a political and economic environment, all the governments of the Republic of Croatia criticized such economic model, but each one continued to do so. No government has had the political will to change it because great changes also change the structure of power, and no power is so rational and far-sighted that it changes the power structure itself. The result of this kind of thinking is that Croatia has lost its economic identity - it does not know what it wants in the development of the economy. In the course of the paper, we propose which macro-economic measures of the Government of the Republic of Croatia were necessary for the transformation of the existing atypical model of business into a typical model of business as a key prerequisite for sustainable development of the Republic of Croatia and entry into the society of developed countries of the world. In the conclusion, we summarized the most important issues analyzed and the results obtained and suggested topics that were unexplored and based on these ideas can create future research questions.

Key words: economy in transition, models of Croatian economy, new economic strategy, possible solutions, Council of Economic Advisers.